

СВАДБЕНИТЕ ОБИЧАИ И ПЕСНИ ОД СЕЛОТО ИСТИБАЊА, ВИНИЧКО

Бојана Богоевска

Независен истражувач, Скопје

Датум на прием: 30.5.2025

Апстракт: Свадбените обичаи спаѓаат меѓу најзачуваните во македонскиот обреден фолклор, проследени со: песни, верувања, кажувања, облека итн. Тие избобилуваат со разновидни форми на изразување и во најголема мера се изведуваат со музичка придружба. Со оглед на тоа дека на свадбите повеќе се застапени песните, наспроти ората, интересот во овој труд ќе биде насочен кон свадбените песни.

Во овој труд ќе биде опфатена свадбената песнопојна традиција од селото Истибања, Виничко, едно од местата во Македонија, кое претставува интересен пример на село, во кое најголем дел од обичаите ревнотно се чуваат и до денешен ден. Преку анализа на главните сегменти на свадбените обичаи, придружени со песни, свадбата ќе биде претставена преку три фази: претсвадбени обичаи, свадбени обичаи и постсвадбени обичаи. На овој начин ќе се прикаже не само значењето на песната, туку и нејзината улога како суштински дел од свадбената традиција.

Клучни зборови: претсвадбени обичаи, свадбени обичаи, постсвадбени обичаи, свадбени песни

Свадбата е еден од најзначајните настани во животот на човекот. Во старите патријархални заедници постоеле денови на празнување, проследени со разни обичаи во кои песната честопати е поврзана со игра, а имала свое одредено обредно значење и функција. Познато е дека таа се поврзува со т.н. обреди на премин, поврзани со трите клучни моменти во животот: раѓање, стапување во брак и смрт, кои се проследени со песна и со игра.

Слично како и во другите краеве во Македонија, така и во Осоговието, каде што припаѓа селото Истибања, свадбите се одржуваат започнувајќи од есен, целиот зимски период, избегнувајќи ги некрстените денови¹ и времето на пост, па сè до пролет до велигденските пости. Свадбите најчесто се правеле во недела и за време на празници (пр.: Митровден, Св. Никола, Св. Архангел Михаил, Св. Трифун) – ако се погоди во недела.

Врз основа на собраната литература и од теренските емпириски податоци, ќе ја примениме класификацијата за свадбените обичаи што

¹ Некрстени денови се деновите меѓу Божиќ, 7 јануари, и Богојавление (Водици), 19 јануари. Во народната традиција, луѓето сметале дека овој период е опасен бидејќи се верувало дека се појавуваат зли сили, кои му наштетувале на народот, па затоа се избегнувале важни обреди, како венчавки, крштемки, сметајќи дека можат да му донесат несреќа.

преовладува во трудовите на повеќето автори. Во согласност со тоа, свадбениот чин ќе го поделиме на следните фази:

- претсвадебни обичаи;
- свадбени обичаи;
- постсвадебни обичаи.

Свадбените ритуали во селото Истибања започнуваат една до две седмици пред самиот чин на венчавање. Овој период е обележан со низа претсвадебни обичаи, кои ја рефлектираат длабоката традиционална структура на локалната заедница.

Кога младите, момчето и девојката, ќе воспостават меѓусебна емоционална врска со знаење и со согласност од нивните семејства за формализирање на нивниот однос го прават првиот чекор, т.н. *углава* (строј), обичај во вид на запросување. Од страна на момчето се испраќаат *углавници* (стројници), кои одат кај девојката да ја побараат од нејзините родители, со нејзина согласност. Ако девојката ја прифати понудата за брак, се дава *дума* (збор) и *џријачка* (дел од носија – правоаголна крпа, орнаментирана од двете страни), која му се дава на момчето, во знак дека прифатила да се омажи за него. Овој обичај, покрај тоа што се нарекува *углава*, често се означува и како *мал ѓодеж*, што претставува главен дел од свадбениот договор и од подготовките на самиот чин.

Познато е дека во повеќето региони низ Македонија, во народниот говор, венчавката традиционално се разликува по родов признак: за девојката се нарекува мажење, додека за момчето женее. Она што е карактеристично во селото Истибања, во локалниот говор без разлика на полот, чинот за склучување на брак и за момчето и за девојката се именува со терминот *женеење*.

Следен обичај е *голема углава*. Како знак за успешен брак на младенците, овој ритуал се случува навечер *на новина* – на млада месечина. Големата углава е втор чекор во процесот на свадбените обичаи, каде што се прави договор за тоа кога да биде свадбата и за подготовките што следат. На голема углава одат најмалку дваесет луѓе, а невестата исто така ги кани блиските роднини и пријатели. Цела вечер следи веселба, каде што невестата ги дарува присутните, а кога се зазорува, почнуваат со китење на свекорот и на свекрвата, како традиционален обичај. На свекорот му ставаат што повеќе черги, кошули, алишта, па ако се откаже поради тежината, тогаш се откажува и сватоштинството.

Според податоците од теренските истражувања на различни истражувачи можат да се забележат сличности во однос на терминологијата, поврзана со свадбените обичаи. Благој Стоичковски во трудот „Свадбените обичаи и песни во Тработивиште, Делчевско“ вели дека свадбата во Тработивиште почнува во четврток, а трае до

понеделник и како прва етапа на свадбата е „углава“ кога се испраќаат „углавници“ за да побараат согласност од родителите на девојката (Стоичковски 1980: 50). Слично, Иван Бошначки, во неговото истражување за свадбените обреди, игри и песни во Малешево, ја споменува првата етапа „углава“ (Бошначки 1972: 142), додека пак, Кирил Пенушлиски, кој раскажува за свадбените обичаи во Македонија, зема извадок од мала збирка на В. Икономов *Сборник оѝ сѝаронародни умоѝворения из дебарско, кичевско и охридско*, каде што стројникувањето го нарекува „годеж“ (Пенушлиски 1966: 318).

Една од песните, која симболично го означува крајот на големата углава е песната „Ој, Витоше, висока планино“. Песната се пее кога сватовите си одат од кај невестата, односно се враќаат во нивните домови. Од тој ден се почнува со честитање на младоженецот и невестата. Како што забележавме, и претходно углавата се прави една или две недели пред свадбата, што значи откако ќе помине углавата, па сè до денот на свадбата има *честѝиѝо*.

Свадбата во селото Истибања трае од четврток до понеделник. Свадбените подготовки започнуваат од среда и четврток кога се оди на пазар и се кани. Со јаболко или бонбони одат на т.н. *каниска* по куќите кога ги канат далечните гости. Четврток се смета за ден кога започнува свадбата бидејќи тогаш се започнува и со обичаите. Кај невестата, во дворот се поставуваат ортоми (јажиња), чин што во Истибања е познат како *ѝружување на рубаѝа*, со симболична функција, каде што целата руба на невестата ја поставуваат на ортомите, и целото село има можност да види што изработила и колку била вредна, односно дали е способна и подготвена за брачен живот.

Лидија Ковачева во *Македонски народни ѝпразници, обичаи и верувања*, вели дека петок во македонската народна традиција се восприема како празничен ден, на кој ништо не се работи (тешка работа, физичка – како перење, чистење итн.). На овој ден се започнува со нова работа, на пример: почеток на некој занает, сметајќи дека ќе донесе среќа, додека пак дете родено во петок го сметале за среќно дете. Во минатото, во Гевгелиско на овој ден жените не ја миеле главата, ниту пак ја чешлале косата, во согласност со верувањата, дека ако го сторат тоа, ќе се разболат. Според преданијата, некоја млада невеста, сакајќи сопругот да го дочека од пазар измиена и исчешлана, ја измила главата и во тој миг не можела од место да се помрдне и по долго боледување, починала (Ковачева 2019: 245).

Саботата е ден, којшто исто така спаѓа во деновите за подготовки за свадбата. Овој ден во селото Истибања е познат и како *ѝоѓача*. Тоа е денот кога се подготвува свадбата, се кани во селото, односно се канат поблиските роднини. Двајца од тие што канат (канаѝиите), невестата ги дарува со ткаени кошули. Тие носат шише ракија, кое може да биде или карта или обично шише украсено со црвен и бел конец, со босилек

и со сребрено копче, коешто мора да биде од накитот на невестата. Канации одат и од кај невестата за да канат за сабота навечер, но и од кај младоженецот – за во недела преку ден. Тој ден во домот на невестата навечер се подготвува погача, додека кај младоженецот – во недела наутро.

Во селото Истибања, во претсвадбените обичаи спаѓа и познатиот традиционален обичај *забричување на младоженецој*. Овој обичај се извршува од страна на машката роднина, кој е проследен со песната „Бричум, бричум млади младожења“, изведена од жените од неговата страна (најблиски роднини).

1. Бричум, бричум млади младожења

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Мелографирал: Бојана Боговска

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Сигнатура: ББИ2/11-1

Rubato ♩ = 120

Додека младоженецот го забричуваат, во домот на невестата се изведува обред поврзан со нејзината подготовка. Сестрата на невестата или најблиска роднина ѝ ја заплетува косата со црвен конец и босилек. Овој чин се изведува за да ѝ се обезбеди здравје, среќа и плодност на невестата, а проследен е со песната „Не стој моме у поројно место“.

2. Не стој моме у поројно место

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Мелографирал: Бојана Боговска

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Сигнатура: ББИ2/11-2

Rubato ♩ = 104

Не стој моме у поројно место x2

Порој иде моме ќе те дигне x2

Ќе ти дигне танките дарове x2

Чешлањето има магиска функција бидејќи жените и девојките, својата коса ја носеле на *џаџец*, само што патецот на невестата бил

малку настрана, па се верува дека тоа ја означувало разделбата на невестата од нејзините најблиски (Петреска 2000: 345).

Покрај заштитувањето на младенците, требало да се најдат начини за да се повлијае и на нивната благосостојба и плодност, бидејќи една од главните цели е продолжување на родот што бил и еден од главните предуслови за срекен брак (Спировска 1982: 63).

Во саботата навечер, во домот на невестата пристигнуваат нејзините роднини, но и роднините од кај младоженецот, вклучувајќи го и него, таткото, мајката, деверот, кумот, старејкото. Кај невестата се подготвува трпеза, а на средината на трпезата се става *месарник* (парче ткаенина изработено од волна, кое се поставува на трпезата), се јаде и се пие ракија и вино. Оваа посета симболично го обележува спојувањето на двете семејства пред свадбата. Пред да се почне со вечерата, другарка на невестата оди со погача (украсена со црвени конци во крст и босилек) по трпезата и со чаша црвено вино, во која секој од трпезата става железна пара „за младенците да бидат цврсти како железната пара“. Парата ја ставаат или во виното или во погачата. Кога ќе се помине по целата трпеза, на невестата ѝ даваат да пивне од виното, а потоа ја кршат погачата. Погачата ја кршат најблиските брат или сестра (машко и женско) и ја раздаваат. Кој побрзо ќе ја раздаде, тој следен ќе се жени. Веселбата трае обично до полноќ, имајќи предвид дека следниот ден продолжуваат главните свадбени ритуали.

Недела е ден, којшто во Истибања, го нарекуваат *свадба*. Во куќата на невестата се подготвуваат за пречек на сватовите. Тие со коњи одат во домот на невестата со исклучок на младоженецот, кој јава бел коњ, што симболизира чест и радост. Покрај младоженецот оди деверот со гранка од јаболко обвиткана со црвена и бела крпа наречена *лесник* и на трите дршки од гранката има ставено јаболка. Како што забележува Весна Петреска, црвеното и белото ги комбинираат со цел децата да им бидат мешани (Петреска 2000: 345).

Зад младоженецот и деверот одат останатите мажи, на коњи, а жените, покрај нив, пеш, од двете страни и ја носат погачата замесена од сестрата на младоженецот или од девојче што има двајца живи родители. Погачата ја нарекуваат *ѵресна ѵоѓача* (без да кисне) завиткана во пешкири.

Кога сватовите ќе тргнат накај невестата, во дворот на момчето се пее песната „Ај, со здравје китени сватови“, а кога ќе стигнат кај невестата, гостите на невестата им пеат „Добре дошле китени сватови“, две многу добропознати песни во сите краеве на Македонија. Мелодијата на песните е идентична во сите региони, како и текстот, кој го има истото значење „сто дојдовте, сто еден ојдовте“, што се однесува на сто гости, кои дошле од кај младоженецот и кога ќе заминат од кај невестата ја земаат со нив, па затоа се вели „сто еден ојдовте“.

3. Добре дошле китени сватове

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Rubato ♩ = 120

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Мелографирал: Бојана Богоевска

Сигнатура: ББИ2/11-3

Сто дојдовте, сто еден ојдовте x2
Ја насрне наша мила друшко. x2
Да си видеш моме сватовето. x2
Сватовето се црни цигање. x2
Коњето е куси магариња. x2

4. Ај со здравје китени сватове

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Rubato ♩ = 120

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Мелографирал: Бојана Богоевска

Сигнатура: ББИ2/11-4

Исто така постојат и песни наречени *ѝесни за на ѝаѝи*, како песните „Ја насрне јунакова мајко“, „Мома ме је, мале, омајала“ итн.

5. Ја насрне јунакова мајко

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Rubato ♩ = 96

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Мелографирал: Бојана Богоевска

Сигнатура: ББИ2/11-5

Во(с) полето магли и праове
во(с) полето магли и праове, и!
Ју маглите магла јеребица
и во неја два бели сокола, и!

Бојана Богоевска – Свадебниџе обичаи и џесни...

6. Мома ме је мале омајала

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова
и Јованка Костадинова

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Мелографирал: Бојана Богоевска

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Сигнатура: ББИ2/11-6

2+3 ♩ = 216

Каде одам, мале, без румова?

Коња јавам, мале, јазе пеш си ода.

Вода газам, мале, јазе жеден ода.

Леб си носа, мале, јазе гладен ода.

Кога сватовите ќе пристигнат кај невестата, влезот на дворот е препречен со дрва или греди, па сè додека роднините и пријателите од страна на невестата не дадат некаква симболична откупнина, не им се дозволува да влезат внатре. На влезот стојат две девојчиња, коишто закитуваат со сув босилек, железна пара и црвени конци за заштита од зло, за означување на дојдените гости, додека пак во дворот, домаќините поставуваат трпеза наменета за гостите.

Како во повеќето региони во Македонија, па така и во селото Истибања, деверот е секогаш оној што ја откупува невестата. Тој оди на вратата на невестата, дава пари на оние што се застанати пред невестинската врата, односно на тие што „ја чуваат невестата“. За време на изведувањето на овој обичај се пее песната „Добро вечер, Бојано девојко“ испеана во чети. Едната чета жени што стои пред вратата на невестата е од страна на младоженецот, а другата чета се жени, кои се во собата, од страна на невестата.

7. Добро вечер Бојано девојко

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова
и Јованка Костадинова

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Мелографирал: Бојана Богоевска

Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Сигнатура: ББИ2/11-7

Rubato ♩ = 120

Дал Бог добро незнајна делијо. x2

Познакеш ме Бојано девојко,
познакеш ме у ноќ, у полноќ.

Кога ќе се отвори вратата од невестинската соба, влегува деверот носејќи ги со себе: *венецоџи на невестџаџа, кондуриџе, џеловиџе, џуфакоџи и џоѓачаџа*. Додека деверот го става венецот на невестата и ѝ ги облекува кондурите, се изведува наменската песна „Не се преварај девојко“.

8. Не се преварај девојко

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Датум на снимање: 22.06.2021 год.

Датум на мелографирање: 09.07.2021 год.

Информатори: Гана Димитрова
и Јованка Костадинова

Мелографирал: Бојана Богоевска

Сигнатура: ББИ2/11-8

(Ј)они са друшко измама, (ј)они ќе ми те излажат.

Не се преварај девојко по ти ја ж'лти кондуре.

(Ј)они ќе ми те измамат, (ј)они ќе ми те измамат.

Тогаш невестата се наведнува и над нејзината глава, момче и девојче ја кршат погачата и брзо ја раздаваат низ собата со верување дека кој од нив попрво ќе ја раздаде, тој ќе се жени. Потоа ја подготвуваат невестата, таа излегува од нејзината соба и ги дарува гостите.

Откако ќе се прости од својот род, ја качуваат на коњ, покривајќи ѝ го лицето со *џелови* (дел од невестинска носија, кој се става на главата на невестата) и ја испраќаат од својот дом со тажни песни, кои зборуваат за разделбата од нејзините најблиски.

Следниот чин од свадбата е одењето во црква, односно склучување на бракот пред Бог. По венчавката ја земаат невестата и ја носат кај младоженецот, со тоа што никој од нејзините роднини не оди со неа. Таму ја пречекуваат останатите гости на младоженецот и повторно ја пеат песната „Добро дошле китени сватове“.

При доаѓањето на невестата во куќата на младоженецот многу се пазело да не стапне на гола земја, бидејќи познато е кај многу народи дека опасноста можела да дојде и одоздола (Спировска 1982: 63). Па така, свекорот поставува *черѓа* и *сџолче* пред невестата и полека ја симнува од коњот, додека ѝ се пее песната „Не спадни, Маро, од таа врана коња, додека свекор не те такса“, а свекорот мора да каже јавно што дава (обично: теленце, јагне машко или женско). Посебно значење имало ако се дарува женско јагне бидејќи тоа „раѓа“, па така се верува дека ќе има благослов и плодност во семејството.

Кога свекорот ќе ја такса невестата, на столот, ја врти три пати (да се заврти во куќата) во правец на вратата, каде што ја чека

свекрвата со два фурни леба, чаша вино и коцка шеќер. Свекрвата ѝ ги подава двата леба и коцката шеќер, која треба да ја поделат по половина „за да се сложуваат“. Следниот обичај е кога старосватот ги закопчува со копче (со коешто се кани за свадбата) младоженецот и невестата, додека свекрвата со големи *џријачки* ги фаќа за рацете и ги води, а старосватот со лозова прачка ги удира за благослов и плодност.

При влегувањето во домот, младенците внимаваат да влезат преку прагот со десна нога, за среќа. Свекрвата им дава, по три пати, да се напијат од виното, а потоа невестата ја носи до огништето и со челото ја чукнува три пати, за да остане и да биде верна на куќата.

Во дворот, на неколку места, се пее и се игра. Кумот прави гранка, која ја украсува со јаболка, т.н. *кумова џранка*, каде што младоженецот има должност да собере што повеќе јаболка од гранката, сметајќи дека колку јаболка ќе собере, толку деца ќе има. Гранката се става во три леба и стои пред него на трпезата, а околу него седат старосватот, деверот, свекорот итн. Подоцна, кога деверот ја внесува невестата во собата, таа застанува пред трпезата и се поклонува, додека пак, пред неа одат три жени, кои ѝ пеат: „Ајде се, снао, поклони на таа чесна трпеза“ и „Изгреја свезда Деница“.

9. Изгреја свезда Деница

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Датум на снимање: 22.06.2021год.

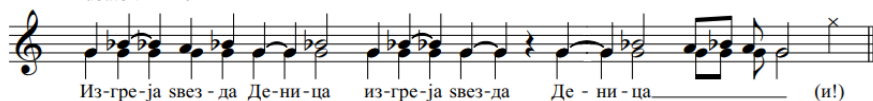
Датум на мелографирање: 09.07.2021год.

Информатори: Гана Димитрова
и Јованка Костадинова

Мелографирал: Бојана Богоевска

Сигнатура: ББИ2/11-9

Rubato ♩ = 120

Та не е свезда Деница.
Туку е млада девојка.
Соз нено братче Младена. x2
Кротко ме води братченце. x2
Да ода, да се наода. x2
По таја чесна трпеза. x2
По татковине дворове. x2

Најпрво, невестата му бакнува рака на кумот, потоа на старосватот, на свекорот и продолжува по целата трпеза, додека тие ѝ даваат железни пари. Потоа се носи погача на која се ставаат пари и таа се крши и се раздава, па така целиот ден има веселба.

Со завршувањето на свечениот дел од свадбата, со доаѓањето на вечерта, поголемиот дел од гостите си заминуваат, а во домот остануваат најблиските: кумот, кумата, старосватот, девери, браќа, сестри и соседи. Најинтимниот и најзначајниот обичај го надгледува кумата – чесноста на невестата, која ги известува останатите. Според

теренски истражувања, спроведени во 2021 година во селото Истибања, во согласност со кажувањата на информаторите: Стојко Митковски, Јованка Костадиновска и Гана Димитрова, дојдовме до информација дека ако невестата е чесна, фамилијата грее ракија, се палат гаките на свекрвата пеејќи ја песната „Жени се село на момино чело“, сите се црват (мачкајќи се по лицата со црвени кармини), додека пак мајката на невестата чека абер во нејзиниот дом.

Утрото, во понеделникот, деверите качени на коњ се испраќаат кај мајката на невестата со гранка и погача, украсена со црвени конци и босилек. Роднините и пријателите, од женската страна, за пристигнувањето на деверите ја изведуваат „Добре дошле, китени девери“, а кога ќе ја соопштат информацијата за чесноста на невестата, нејзината мајка почнува да ги црви сите гости. Исто така, ако е чесна невестата, во понеделникот, по веселбата во домот на родителите на невестата, најблиските роднини на невестата ги испраќаат деверите со песната „Ај, со здравје, китени девери“. Откако сите ќе се најадат и ќе прослават, мајката на невестата, деверите, другарите, жени од селото и роднини одат да канат за жешка (блага) ракија, додека пак истото се случува и во домот на младоженецот, свекрвата, со своите роднини, оди да ги покани најблиските.

Спротивно од ова, ако не е чесна невестата, таа е казнета со тоа што е должна да грее сама ракија. Тогаш исто се игра и се пее, но се пеат песни со различен текст, кои го одразуваат разочарувањето и сите гости почнуваат да се црнат. Таа, исто така, е должна сама да ја направи погачата што ја носат деверите во понеделникот кај нејзината мајка, но во средишниот дел на погачата е направена дупка, која исто така сама ја прави невестата. Кога деверите ѝ ја соопштуваат оваа вест на нејзината мајка, сите ја црнат мајката, сметајќи дека таа е виновна.

Ретко се практикувало во селото Истибања, но нашиот информатор Стојко Митковски од селото Истибања бил сведок на случај кога невестата не била чесна, па ја качувале на магарица со главата свртена накај опашката, со две страки праз во рацете и ја шетале низ селото, додека таа јаде од празот и вика „јас сум магарица“, со верување дека ќе ѝ се простат гревовите, а потоа ја враќаат во куќата на мајката.

Кај невестата, но и кај младоженецот постоело верување со т.н. *заврзување*, односно состојба кога не можат да ја извршат сексуалната должност. За вакви работи се обраќале на жени, кои веќе ја познаваат оваа работа. Една од тие жени знаела *да направи слива*, така што сливата ја пробушувала со сврдел и ја вадела семката, со која младоженецот одел во бавча и во земјата правел дупка со сврделот изговарајќи ги зборовите: „како сврдел дупка што прави и ја така да направам“, а потоа се враќа кај невестата.

Откако деверите ќе се вратат од кај мајката на невестата, ја земаат невестата и го прават познатиот обичај – *водење на невестата на вода*, па подоцна канат за *жешка ракија*. Невестата оди на вода со нејзините девери, свекрвата и неколку жени. Одејќи до изворот, по пат на невестата ѝ пеат песни, како: „Снаа кренуе на вода“ и „Ајде си снаа кренувај“. Деверот има должност до три пати да ги полни стомните, а невестата да ги турка. При изведување на овој обичај му ја пеат песната „Девер си вода налива, снаа си вода разлива“, односно повторно ја пеат истата песна „Снаа кренуе на вода“, којашто продолжува со текст „снао, не ми разливај водата, тешко се вода налива“. Невестата ги чести сите присутни со бонбони и пари, а потоа сите се туркаат во реката.

10. Снаа кренуе на вода

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова
и Јованка Костадинова
Мелогографал: Бојана Богоевска
Сигнатура: ББИ2/11-10

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Датум на мелогографирање: 09.07.2021год.

Rubato ♩ = 120

Девер си вода налева, снаа му вода разлива.
Снао, ле, мила убава, не ми разливај водата.
Мачно се вода налева. x2

Истото го констатира и Бошначки за Малешевскиот Регион: „Водата од изворот ја налевал деверот при што му се поклонувала и го туркала со ногата садот со вода да се разлее водата по земјата до три пати“ (Бошначки 1972: 149). Ние ќе се согласиме со констатацијата на Петреска, која дава битен податок за симболот на водата:

Едно од централните места во свадбените обреди има водата, бидејќи се јавува како гранична зона при премин од една состојба во друга. Како гранична зона, таа може да се претстави и преку опозициите „овој“ свет : „оној“ свет, бидејќи под водата се населени душите на предците; или преку опозицијата свој свет : туѓо свет. Вакво својство посебно им се доделува на реките, изворите, што е во врска со тврдењето дека на топографските граници можат да им се припишат значења на основни граници во определениот момент од обредот, како што е граница помеѓу свето и туѓото, т.е. граница помеѓу два света. Како илустрација можат да ни послужат приказните во кои момчето за да ја земе девојката мора претходно да совлада некоја вода (река, извор, бунар). Оваа состојба ја сретнуваме и во поетското творештво. Овие песни најчесто се пеени при обредното бречење на зетот и простувањето на невестата од својот род, а во нив се вели дека зетот ќе оди во далечно место, а за да стигне до тоа место – местото на невестата или момчето, ќе мора да помине гори, планини, води итн. За

да ја разбереме улогата на водата, најдобро ќе биде да се осврнеме на нејзиниот симболизам, кој подразбира подеднакво смрт, како и повторно раѓање. Допирот со водата секогаш подразбира регенерација затоа што распаѓањето го прати „ново раѓање“ и затоа што распаѓањето го оплодува и го умножува потенцијалот на животот

(Петреска 2000а: 111).

Кога ќе се вратат назад, пред да влезат во момчевиот двор, на невестата ѝ ја пеат песната „Ајде си снао кренувај, дома те чека свекрва“. Пред влезната врата свекрвата ѝ полева вода на невестата за да се измие, а потоа истура од водата на три коша во нејзината соба. Стомните ги остава настрана и ги покрива со крпа. Следува веселба пеејќи песни на сметка на свекрвата, а на невестата ѝ ставаат црвени пиперки околу вратот. Вечерта се поготвува вечера со пилешко месо и се дарува по трпезата.

Младенците се должни да ги послужат гостите со жешка ракија. Од една чаша ракија пивнуваат сите присутни, а потоа се договараат за последниот обичај, кој спаѓа во постсвадбените обичаи, т.н. *ировиче*, кое се одржува најдоцна една седмица по свадбата, со тоа што денот не треба да биде среда или петок. Провиче е ден на којшто младенците треба да одат кај бабата и дедото, односно кај родителите на невестата, а потоа родителите на невестата доаѓаат во домот, каде што се оженила невестата, т.е. тоа е нивната прва посета на нивната ќерка, каде што го запознаваат нејзиниот нов дом.

Како важен сегмент којшто го осознавме при теренските истражувања, е информацијата дека невестата е должна четириесет денови да ја носи невестинската носија, а исто така, секоја вечер, пред вечерата, да носи леѓен со вода, во кој ќе се мијат сите.

Во селото Истибања се практикувало она што е познато во повеќето региони на Македонија, дека девојка од друго село не смеело да се земе, но исто така и девојка од селото Истибања не смеела да се омажи во друго село. Овој обичај се практикувал сè до втората половина на 20 век кога почнуваат постепено да се земаат и да се даваат невести од соседните села.

Празниците во овој регион се од голема важност за свадбената обредност. Кога затемнува месечината, на празникот Прочка, традиционално брачната двојка треба да оди кај: кумот, старосватот, деверот и кај мајката и таткото на невестата, со тоа што ќе преспие кај сите нив по една ноќ (четири дена), сметајќи дека тоа се најплодни денови.

На празникот Тодоровден или Тодорица, сите невести што се *женеле* од едниот до другиот Тодоровден одат на *џунко* (свето место, каде што се прават собири), облечени во своите невестински *ореи* (свечена облека, која ја носеле на денот на свадбата). За оваа пригода се месела *киснала џоѓача* со лукче, тревки и ореви, потоа се одело на

тунко, а петок навечер, пред Тодоровден, се пеела песната „Тодоринко, баш именко“ (посветена на невестата), која има шегобиен карактер. При изведување на овој обичај се поклонуваа невестите кои ги дарувале малите деца со колачиња и пари, поттикнувајќи плодност и покажувајќи способност и грижливост како нови во улогата на мајка или жена.

11. Тодоринко баш именко

Место на истражување: с. Истибања, Виничко

Информатори: Гана Димитрова

и Јованка Костадинова

Датум на снимање: 22.06.2021год.

Мелогографирал: Бојана Богоевска

Датум на мелогографирање: 09.07.2021год.

Сигнатура: ББИ2/11-11

Тодоринка леб меси́ла. х2
Па си чека леб да скисне. х2
Ни скиснува, ни смислува. х2
Свекрва ја прекорила. х2
Леле, снао, мила снао. х2
Зашто беше префалена, зашто беше префалена.

Ако ги анализираме веќе дадените примери, може да се забележи начинот на „свадбено пеење“, во кое, поголемиот дел од песните се сведуваат на една мелодиска линија со различен текст. Брзанов, во својот труд „Некои музички карактеристики на свадбените песни од селото Гостиражни (Прилепско)“ истакнува:

Свадбата како еден од најважните чинови во човечкиот живот ја придружуваат најголем број обредно-обичајни церемонии во чија основа стои апотропејскиот карактер. Најмногу се внимавало на младоженците од влијанието на т.н. „лоши очи, зли духови, магии и слично“. Затоа за време на свадбата се присутни многу обичаи кои се придружувани со песна и свирка. За секој од нив се пее посебна песна. На пример: песна кога деверот оди во одајата на невестата, кога невестата се води на вода, кога невестата се простува од своите најблиски, кога ги пречекуваат свекорот и свекрвата и слично...

(Брзанов 1977: 43).

Свадбените обичаи и песни од селото Истибања, во минатото имале значајна улога во културниот и во општествениот живот на заедницата. Свадбата во селото Истибања беше наш предмет на интерес, бидејќи е карактеристична со тоа што во околните места близу ова село обичаите за свадба биле сосема различни во споредба со свадбите во Истибања. Денес, дел од овие обичаи се искоренети или изменети, па затоа, тенденцијата за нивното зачувување претставува еден своевиден предизвик.

ЛИТЕРАТУРА

Бошначки, И. 1972. „Кон свадбените обреди, игри и песни во Малешево“. *Македонски фолклор*, год. 5, бр. 9-10. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Брзанов, М. 1977. „Некои музички карактеристики на свадбените песни од селото Гостиражни (Прилепско)“. *Зборник од 19 конгрес на Сојузој на зоруженијата на фолклористиите на Југославија, Крушево 1972*. Скопје.

Ковачева, Л. 2019. *Македонски народни празници, обичаи и верувања*. Скопје: Панили.

Пенушлиски, К. 1966. „За некои особености на македонските свадбени песни“. *Современоси*, I/2. Скопје.

Петреска, В. 2000. „Семејниот обреден комплекс во Куманово и Кумановско“. *Фолклорот во Куманово и Кумановско*, Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје. Куманово: Центар за култура „Трајко Прокопиев“.

Петреска, В. 2000а. „Просторот во свадбените обреди“. *Македонски фолклор*, год. XXVIII, бр. 55. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Спировска, Л. 1982. „За некои магиски елементи во свадбените обичаи во Македонија“. *Македонски фолклор*, год. XV, бр. 29-30. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Стоичковски, Б. 1980. „Свадбените обичаи и песни во Тработивиште, Делчевско“. *Зборник од XXV конгрес на Сојузој на зоруженијата на фолклористиите на Југославија, Берово, 1978 година*. Скопје.

Интервјуа

Сопствени теренски истражувања вршени во 2021 година во селото Истибања. Информатори: Стојко Митковски, Јованка Костадиновска и Гана Димитрова.

WEDDING CUSTOMS AND SONGS FROM THE VILLAGE OF ISTIBANJA IN THE VINICA REGION

Bojana Bogoevska
Independent Researcher, Skopje

Summary

The wedding customs and songs from the village of Istibanja are among the most well-preserved in Macedonian folklore. Traditionally, weddings in Istibanja lasted from Thursday to Monday and were rich in rituals divided into three distinct phases. The first phase, the pre-wedding customs, included rituals such as inviting the guests, presenting the bride's dowry, and other preparations related to the wedding. The second phase, the wedding day customs, took place on Sunday and

involved the main ceremony: taking the bride from her home, the church wedding, and bringing the bride to the groom's home. The third and final phase consisted of post-wedding customs, beginning on Monday with the ritual of taking the bride to fetch water. A few days later, a tradition called *proviche* took place, during which the newlyweds visited the bride's parents, followed by a return visit from the bride's family to her new home. The entire wedding process was accompanied by numerous traditional wedding songs created for specific moments of the celebration. Today, many of these customs and songs have either disappeared or have been significantly altered. Therefore, the purpose of this paper is to document and preserve this valuable cultural heritage.